

njo samo presegajo, a jo hkrati določajo tudi kot del celotnega dogajanja, ki spreminja evropsko družbo. Kos tu sledi Engelsu, ki razmerja med t. i. duhovno nadstavbo in bazo ne postavlja mehanicistično (relacija odseva), ampak priznava nadstavbi imanenentno logiko, ki pa je »v zadnji instanci« vendarle določena z gospodarsko bazo in družbenimi procesi.

Kos najprej obračuna z Lukácsom, ki je romantiki enostransko pripisal konservativni, restavracijski značaj. Tudi Hauser, ki problematiko zastavlja širše, je piscu študije eklektičen, protisloven in nejasen. Od štirih Hauserjevih socioloških opredelitev romantike se mu zdi vredna razmisleka zlasti in samo zadnja – da je romantika po svojem bistvu meščansko gibanje. Kos to tezo preverja predvsem s podatki o socialnem izvoru in statusu piscev. Razlike v le-tem lahko pomagajo razjasniti tudi nekatere specifične poteze posameznih nacionalnih literatur. Po pregledu nacionalnih romantik s tega vidika in po primerjavi s socialnim »ozadjem« razsvetljenecv ugotavlja, da je romantika po svojem izvoru v primerjavi z razsvetljenstvom bolj plemiška (kljub temu, da je močno zastopano tudi meščanstvo, pri nas celo kmetstvo) in da je kasnejši status piscev večinoma profesionalna inteligenca, ki pa je zdiferencirana v različne sloje.

Sociološka dejstva nudijo avtorju možnost za razlago protimeščanskih in protiutilitarističnih težej romantičnega subjektivizma. V tem sledi A. W. Gouldnerju, ki je postavil tezo, da se je prvotno enoviti »tretji stan« po francoski revoluciji (torej ravno v obdobju romantike) na znotraj nagle diferenciral na pridobitne srednje in višje meščanske sloje (nosilce lastništva in moči) in na izobraženske sloje (nosilce funkcij kulture, duhovnih tradicij in izobrazbe). Med obema slojema je prišlo do trenj, v sklopu katerih je mogoče romantično gibanje razumeti tudi kot sublimacijo položaja izobraženih slojev (tudi meščanskih in kmečkih po izvoru) v izrazito protiutilitarno držo. To lahko opazimo tudi pri avtorjih, ki so po izvoru aristokrati.

Velika sprememba pa se v romantiki zgodi tudi s socialno eksistenco literature in avtorja, zlasti v povezavi s produkcijo in distribucijo literature (vidik konzumacije in recepcije literature s stališča sociologije bralca v študiji žal ostaja v ozadju). Književnik postane svobodni proizvajalec za tržišče, kjer literarno delo postane podvrženo zakonom trga (založbe, knjigotrdžci). Konča se tradicionalni mecenat. Novi položaj je literata ločeval od neposrednega, vnaprej določenega stika z občinstvom, s tem pa tudi od apriornih socialnih norm, po katerih je prej uravnaval svoje delo. Pisec ni več vezan na tradicijo in konvencijo. To je bila pravišnja podlaga za romantični subjektivizem.

Kos v zadnjem poglavju daje trdnejšo osnovo za periodizacijo slovenske romantike. Njegovo opiranje na stopnje tega gibanja v Evropi zlasti pripeva k razumevanju naše postromantike. Pri

svoji periodizaciji evropske zgodnje, visoke in pozne romantike ter postromantike upošteva generacijski vidik. Pri tem je važnejša letnica rojstva kot čas zrelosti in vstopa v javnost. Generacijski ritem takó dopolnjuje intervale v periodizaciji. Avtor ugotavlja, da italijanska, še posebno pa slovanske romantike s svojimi stopnjami zaostajajo za nemško in angleško vsaj za dvajset let. Slovensko romantiko pisec študije periodizira takole: 1830 – začetek (prve Prešernove pesmi v KC), 1830–36 – pri Prešernu preplet sestavin zgodnje romantike, ki že zorijo v visoko, po 1835 – Prešeren se obrne k spodbudam in vplivom mlajše nemške romantične šole in njenih naslednikov; visoka romantika se že preveša v pozno, 1840–46 – pozna romantika, 1848 – konec (objava zadnjih Prešernovih pesmi v KC). Delovanje Vraza bi lahko periodizacijo še dodatno osvetlilo, zlasti ker je Vraz iz deset let mlajše generacije. Ostali pisci obdobja pa se gibljejo še v svetu preživelega 18. stoletja; zvečine v predromantičnem sentimentalizmu.

Najvzpodbudnejša pa se zdi Kosova ugotovitev, da se povsod, kjer romantika uplahne, a je ne nadomesti takojšen razmah realizma, zasnuje na njenih ostalinah dolgo obdobje postromantike. Le-to gradi iz posameznih sestavin romantične idejnosti, motivike, poetike in estetike, a ne ustvari več globinskih romantičnih struktur, ampak jih sestavlja po drugačnih vidikih. To ugotovitev, kakor seveda tudi celotno študijo Janka Kosa, bo treba pri nadaljnjih raziskavah 19. stoletja nujno upoštevati.

Marko Juvan
Ljubljana

Učbenik češčine za Slovence

Boris Urbančič, Alois Jedlička, Přemysl Hauser – Češčina, Založba Obzorja, Maribor 1980.

Izid novega učbenika češkega jezika želi ustreči današnjim težnjam po kulturnem in siceršnjem sodelovanju z deželo, s katero smo v preteklosti imeli živahne medsebojne stike in v potemtakem v svojem poslanstvu odpiranja češki kulturi navezuje na učbeniško tradicijo od druge polovice 19. stoletja (Slovnica češkega jezika Fr. Marna, 1867) in na obdobje med obema vojnama (slovnica J. Vuge 1918, Orožnov učbenik češkega jezika 1928, Ovnov Češki učbenik 1937, Češčina za samouke J. Šedivega 1938). V desetletjih po vojni so bili starejši učbeniki na slovenskem trgu težko dosegljivi in spričo razvoja obeh knjižnih jezikov že tudi zastareli. Potrebam po novem učbeniku, ki bi seznanjal uporabnike s sodobnim češkim jezikom, je zadnja leta vsaj deloma želela ugoditi knjižica Pavla Rostoharja, *Češki pogovori za popotno rabo* iz leta 1969. Rostoharjev informativni pripomoček ima praktično spoznavne cilje in posreduje slovenskim turistom nekaj primerov češko-slovenske konverzacije.

Učbenik češkega jezika, ki ga je letos spomladi izdala založba Obzorja v Mariboru, je delo treh avtorjev in zgleden primer sodelovanja domačih in tujih strokovnih moči. Potrebo po tovrstnem povezovanju strokovnjakov narekuje značaj samega priročnika, kajti gre za učbenik tujega jezika, ki na prehodu dveh kultur v svoji kompleksnosti združuje dokaj zahtevno problematiko, npr. obvladanje norme tako češkega kot slovenskega knjižnega jezika, sodobno lingvistično teorijo, metodiko tujih jezikov, splošno kulturno sporočilo, ki je v besedilih zajeto itn. Zasedba avtorjev je glede na omenjena gladišča primerna. O zanesljivosti učbenika z vidika norme sodobne češtine jamči prisotnost dveh čeških jezikoslovcev. Alois Jedlička, profesor na Karlovi univerzi v Pragi, je skupaj z umrlim akademikom Bohuslavom Havránkom soavtor čeških normativnih slovníc zadnjih let in kot poznavalec češkega knjižnega jezika v sodobni komunikaciji je v uvodnem delu podal v strnjeni obliki nekaj osnovnih značilnosti češke jezikoslovne situacije. Drugi češki avtor je Přemysl Hauser, docent češkega jezika na univerzi v Brnu. Ker je bil tri leta lektor češtine na ljubljanski filozofski fakulteti in je tudi sicer seznanjen s problematiko jezikovne vzgoje, se je ustrezno lotil predstavitev leksikalnega sistema češkega jezika v obliki krajših besedil in vaj, ki jih v skupno metodično enoto povezuje tematika. V poglavju *Besedotvorje* je Přemysl Hauser, izhajajoč iz razvojnih zakonitosti, predstavil produktivne primere tvorjenja novih besed v sodobnem češkem jeziku.

Najobsežnejši del je v pričujočem učbeniku prevzel domači avtor Boris Urbančič, dolgoletni lektor in predavatelj češkega jezika na ljubljanski univerzi. Njegova so poglavja o glasovnem ustroju češtine in o posebnostih češke pravorečja in pravopisa ter poglavja o oblikoslovju in nekaterih vprašanih češko-slovenske skladnje. K opisu gramatične zgradbe sodobnega jezika je B. Urbančič dodal tudi posebno poglavje iz češke zgodovinske slovnice. V češko-slovenskih slovarčkih, ki so zasnovani z različnih zornih kotov, in v prevedenih slovnicih primerih pa se potrjuje odgovorna vloga prevajalca kot nosilca norme knjižne slovenščine. Slovenskemu avtorju gre tudi pobuda in vsa organizacijska skrb pri izidu novega učbenika češkega jezika.

Delo, v katerem se obravnava gramatični ustroj češtine, je namenjeno študentom slovanskih jezikov in kaže knjigo presojati kot visokošolski učbenik, v svojem drugem delu, naslovljenem *Besedila*, pa se obrača tudi k množičnemu uporabniku, ki bi se hotel na Češkem sporazumeti v vsakdanjih življenjskih situacijah. Avtorji so sistem češkega jezika osvetlili v vseh njegovih

ravninah in so svojemu delu dali ustrezen naslov *Čeština*.

Osnovno metodološko izhodišče, ki je bilo pri snovanju učbenika upoštevano, je soočenje dveh sorodnih slovanskih jezikov. Kontrastivna metoda se uveljavlja pri opisu vseh sistemov jezika in sega zlasti na tista problemska področja, pri katerih sta čeština in slovenščina krenili po drugačni poti. Obravnava razločkov med jezikoma je postavljena v ospredje in je v celoti oblikovala nekatera poglavja, npr. slovarček na zadnjih straneh knjige. Tudi pri opisu skladnje se izbor problematike omejuje na razlike med jezikoma. Za poglobljene oblike konfrontacije gre v primerih systemskega presajanja jezikovnih prvin iz enega jezika v drugega; v tem pogledu so najbolj prenosljiva lastna imena. V Urbančičevem prikazu čeških sklanjatev so našeti primeri slovenskih lastnih imen (npr. Andrej, Jože, Kovač; Soča, Idrija itd.), ki jih čeština prepušča po različnih sklanjatenih vzorcih. Opisi češke gramatike (oblikoslovja in skladnje) ter besedotvorja mestoma že preraščajo v tipološko analizo obeh jezikov, tako da prinaša učbenik nekatere ugotovitve, ki bi jih mogle nadaljnje poglobljene raziskave temeljiteje osveteliti.

Predstavitev slovnicega ustroja je zajela največji obseg knjige. V besedilu B. Urbančiča so za vsakim razloženim poglavjem češke slovnice uvrščene tudi vaje za preverjanje in utrjevanje snovi. Podoba kaže, da je pri osvajanju češtine za Slovenca najtežje obvladljiva gramatična snov. Poleg gramatičnih morfemov se je treba pri pregibanju čeških besed naučiti tudi bogate morfofonemske vrste v okviru ene paradigme, tako sklonske kot spregatvene, npr.: n – ň, t – ě, d – ě, r – ř, k – c, h – z, ch – š itd. Izhajajoč iz svojih pedagoških izkušenj pri učenju češkega jezika, je avtor upošteval pri opisu oblikoslovja predvsem vidik pregibnosti besednih vrst. Opozarja na glasoslovne zakone v zgodovinskem razvoju češtine, ki so vplivali na morfološki ustroj in v primerjavi s slovenskim oblikoslovjem stopnjevali pregibalni značaj češkega jezika. Odvisnostim med fonološkim in morfološkim sistemom z vidika diahronije je B. Urbančič namenil samostojno poglavje, ki bo zanimivo za študente primerjalnega slovenskega jezikoslovja. Pomembnost nekaterih temeljnih razločkov med obema jezikoma je slovenski avtor naznačil s tem, da je izbral češko besedišče, ki ima glede na slovenščino drugačno gramatično podobo, in je razločevalno lastnost poimenoval v naslovu slovarčkov. Tako so po abecednem redu zbrani poleg glagolov, katerih vezljivost je drugačna od slovenske, tudi tisti, ki so v enem jeziku reflektivni in v drugem ne (npr. *jet – peljati se, hodit se – ustrezati*). Z ena-

kot skrbnostjo je zbrano v slovarčku tudi besedje (lastna imena, mednarodne tujke in pogosto rabljeno besedišče), ki ima v slovenščini drugačen spol in število in se drugače sklanja. Oba slovarčka bosta olajšala učni proces in kot gradivo služila pri kontrastivnih raziskavah obeh jezikov.

Drobnogled kontrastivnosti sledi v prikazu čeških sklanjatvenih vzorcev tudi nekaterim pomenskim premikom oblik, ki so glede na slovenski jezik prevzele drugačno funkcijo. Ker se je gramatična snov začela avtorju razraščati, je pri ponazoritvi glagola prej omenjena temeljitost nekoliko oslajena (npr. ne dovolj nazorno predstavljen prihodnji čas in v tej zvezi glagolski vid, ki je postal v češkem jeziku poleg leksikalne tudi gramatična kategorija; oblike, ki jih slovenščina ni razvila, niso izpisane v polni paradigmi – *kdybych, kdybys, kdyby, kdybychom, kdybyste, kdyby*). Pri karakteristiki nepregibnih besednih vrst se glede na njihovo skladijsko funkcijo uveljavljajo poleg gramatičnih tudi pomenski kriteriji. Tako se pri predlogu poleg pomenov in veze upoštevajo še skladijska vprašanja. Našteti so tudi pogosto rabljeni predložni izrazi s publicističnega in strokovnega stilnega področja, ki izražajo bolj zapletena miselna razmerja (npr. v *souhlasu s něčím* – v skladu s čim, v *rámci něčeho* – v okviru česa) in imajo podobno vezljivost kot v slovenskem jeziku. Če bi želeli temeljiteje predstaviti členek in medmet, ju bi bilo treba pomensko klasificirati in nastati bi mogla seveda spet dva nova slovarčka. Verjetno se je avtor tega zavedel in ob bogato izpričanem slovarskem gradivu v učbeniku to možnost opustil. Nemalo truda je vložene v zbranam češkem besedišču, ki bi utegnili spričo slušnih oz. vidnih interferenc med obema jezikoma vzbujati varljivo predstavo o hitri uumljivosti blizke češčine. Pri metodiki sorodnega tujega jezika so izpostavljene pomenski stilni premiki besedišča, ki ima enako ali podobno glasovno podobo kot materinščina. Prevedeni slovarček češke gramatične terminologije želi pomagati bralcu izvirne češke jezikoslovne literature. Pri nekaterih prevodih strokovnega izraza je opaziti drugačne ustrezničke, kot jih najdemo v strokovni slovenistični literaturi (prim. češ. *zjišťovací otázka* – ugotovitveno vprašanje, v Slovenski slovnici 1976 *odločevalno vprašanje*). Podobno je najti v slovnici slovarčku in v prevodu Jedličkevega članka *termin vsakdanja govornica* (češ. *běžné mluvený jazyk*), ki v češki jezikovni situaciji označuje neknjižne govorne vrste – pogovorno češčino in druge nadnarečne oz. narečne oblike češkega jezika. Glede na zunanjo podobnost češke in slovenske jezikovne situacije (knjižni jezik – pogovorni jezik – narečje) pokriva Urbančičev prevod češkega strokovnega izraza kot nadrejeni

pojem obe neknjižni govorni vrsti slovenščine, narečje in pogovorni jezik. Slovenistična literatura izraza *vsakdanja govornica* še ni ustrezno terminologizirala.

Drugi del češkega učbenika predstavlja sistem jezika v njegovi ubeseditveni pojavnosti. V tematskih enotah, ki so pojmovno bogato razčlenjene, je zajeto izredno živo besedišče češkega vsakdana. Pri besedilih Přemysla Hauserja so upoštevana taka upovedovalna stališča, ki ponujajo avtorju kar največjo možnost poimenovanja. V daljših uvodnih sestavkih se uveljavlja opis posameznih tematskih področij (npr. naša družina, stanovanje, naš jedilnik, nakupovanje, šport itd.), v katerih se definirajo pomeni posameznih besed. Z vidika gramatičnega časa so ti sestavki pomaknjeni v brezčasnost, z vidika naklonskosti pa bi v njih prevladovali povedni stavki. Bolj modalno razgibani so dialogi, ki so situacijsko vezani na mesta, na katerih mora potnik v tuji deželi najprej spregovoriti (v restavraciji, v trgovini, na pošti, v informacijski pisarni). Poimenovanja pridobiva avtor tudi z opisom slike (naša hiša, človeško telo) ali pa z naštevanjem pojmovne vrste, kjer nam pomene vzbudi gibljiva vzmet asociacij (npr. *saláty* – okurkový, hlávkový, bramborový, zelný). Obisk veleblagovnice omogoča naštetim vsemogočim vrstam potrošniškega blaga, na železniški postaji pa avtor iznajdljivo prepíše naslove uradovnih prostorov in imenuje vrste vlakov oz. železniških vagonov. Tudi v vajah, kjer so napotki in konverzacija, ki širi pomenske kroge določene teme, najdemo krajše sestavke (npr. naša šola, recept za češke cmoke) in cele vrste poimenovanj, ki jih učenec v obliki zastavljenega vprašanja spravlja v določeno pomensko polje (npr. o čeških denarnih enotah, kaj si lahko kupimo v mlečni restavraciji). Živahne in domiselne vaje usmerjajo uporabnike v samostojno iskanje informacij v češkem jeziku in k branju literature (prim. vprašanja: Katera dela češke književnosti poznate? Katera dela čeških skladateljev poznate?) Hauserjev prispevek *Besedila skupaj s poglavjem o besedotvornih načinih* v češkem jeziku daje začetnikom dovolj solidno leksikalno osnovo, iz katere je mogoče poimenovati tipične življenjske položaje. Zahtevnejša hotenja pa učbenik te vrste že ne more vsebovati, saj gre pri vsakem dvojezičnem priročniku za takšen ali drugačen izbor snovi.

Kar zadeva današnje stilno razčlenjenost češkega jezika, o kateri je govor v uvodnem besedilu A. Jedličke, je v učbeniku za Slovence prikazana knjižna oblika češkega jezika v skladu s celotno zasnovano knjigo in stilističnimi vidiki – tuje seznanjati na začetni stopnji z reprezentativno vrsto narodnega jezika. Uvodoma smo že po-

udarjali kulturni pomen novega učbenika, ki želi tudi v današnjem času potrjevati plodno sodelovanje s češkim narodom. V izpolnjevanju zgodovinskega dolga bo treba v prihodnosti predstaviti slovenskemu človeku v sistematični in celoviti obliki tudi izročilo češke književnosti.

Albinca Lipovec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

GLASNIK slovenskega etnološkega društva, 1. 20/1980, št. 2, str. 35–116, Ljubljana 1980

Glasnik, časopis slovenskih etnologov, stopa v 20. leto izhajanja. Ves ta čas smo bili slavisti z njim posredno ali neposredno povezani: ali je bil urednik Glasnika slavist ali pa je Glasnik objavljaj gradivo in članke, ki so zanimivi tudi za slaviste (predvsem s področja ustnega slovstva). Slavistično-etnološka tovarišja ni stara le 20, ampak že kar 100 let, saj je bil slavist Karel Štrekelj tako rekoč tudi voditelj slovenskega narodopisja, njegovo delo pa so nadaljevali Krek, Murko in v novejšem času Novak. Tako je razumljivo slavistično zanimanje za stroko, ki je bila v preteklosti kar usodno povezana s slavistiko. V Jeziku in slovstvu poročamo o Glasniku tudi zato, ker prinaša nova številka Glasnika referate s prvega interdisciplinarnega posvetovanja slavistov in etnologov, ki je bila v Ljubljani 15. 2. 1980 in na katero smo opozorili tudi JiS.

Etnologi in slavisti smo se dobro zavedali tesne povezave obeh strok, zato nas je zanimalo, ali imata današnji osamosvojeni in metodološko različno orientirani stroki še kaj skupnega, ali je danes še možno njuno sodelovanje, ali je bila to samo stvar preteklosti. Posvetovanje, ki sta ga organizirali obe društvi, je imelo precejšen odmev.

Uvodni referat, genezi ramerja med etnologijo in slavistiko, je prispeval etnolog Slavko Kremenšek, sledi pa razmišljanje slavista Mateja Rodeta iz Celja z naslovom Znanost in meje med njimi.

Največ skupnih točk med etnologijo in slavistiko je gotovo pri raziskovanju ustnega slovstva, zato je bila večina referatov posvečena temi: Ustno slovstvo kot predmet literarne, etnološke in folkloristične vede. Marko Terseglav objavlja razmišljanja o ustnem slovstvu kot predmetu folkloristične znanosti. Zdi se, da je folkloristika eno tistih mejnih področij, kjer se stikata etnologija in slavistika, zato je referentka Zmaga Kumer ugotavljala upravičenost folkloristike kot samostojne vede. Marija Stanonik objavlja referat Modeli razmejevanja slovstvene folklore in

literature, Božidar Jezernik pa razmišlja o teoretičnih izhodiščih etnoloških raziskovanj ustne tradicije. Jurij Fikfak je prispeval članek s privlačnim naslovom Dr. roman in pravljica, pričevalca dveh načinov življenja. Pri drugi temi so sodelovali gostje s Hrvaške: Stjepan Franjec z referatom Interdisciplinarni aspekti usmene narodne dramaturgije, Branko Kukurin: Literarno-teoretski i etnološki aspekti usmene narodne dramaturgije Istre i hrvatskog Primorja in Milivoj Rodić s prispevkom: Teorija književnosti i folkloristika.

Z ustnim slovstvom se slavisti srečujejo tudi pri raziskavah literature, zato je tretja tema obravnavala ustno slovstvo kot osnovo literarnega ustvarjanja. Boris Peternu je prispeval teoretični referat: Folklorizacija literature in literarizacija folklore. Sledijo mu referati Franca Zadravca: Folklorni junaki v Cankarjevi literaturi, Martine Orožen: Odras ljudske duhovne in materialne kulture v jezikovnem izrazu slovenske pripovedne proze 19. stoletja, Janeza Rotarja: Ljudsko slovstvo kot osnova bralčeve percepcije besedne umetnosti, Josipa Grbelje: Metodološki aspekti u odnosima između usmene narodne i starije pisane književnosti, in referat Ive Rudana: Interdisciplinarni problemi u odnosima literarne historije i folkloristike, v katerem predstavlja folklorne elemente v pesniškem delu Vladimirja Nazorja.

Etnologija in slavistika se srečujeta tudi pri raziskovanju jezika. Pri temi: Jezikovna odzivanja v posameznih življenjskih položajih in v določenih socialnih okoljih sta sodelovala Breda Pogorelec s prispevkom: Slovensko jezikoslovje in slovenska etnologija – kako v prihodnje? in Ivan Zvonar z razmišljanjem: Lingvistički aspekti određenja i razgraničenja usmenog književnog stvaralištva u odnosu na etnografiju.

Štirim glavnim temam se je pridružil še prispevek prosvetne delavke Zinke Povše: Etnološko delo v osnovni šoli.

Zanimivost te številke Glasnika je še diskusija: Jože Koruza in Albinca Lipovec sta pripravila diskusijske prispevke, prvi z naslovom: O stališčih etnologije, folkloristike in literarne zgodovine, in druga: Ustno slovstvo kot predmet etnološke, literarne in folkloristične znanosti. Temu pa sledijo bolj ali manj strastni razgovori o referatih, jezne in dobrohotne pripombe ter čustveno obarvana mnenja udeležencev o posvetovanju etnologija slavistika.

Zanimivo branje in zanimiv dokument o izstopanju slovenske etnologije iz »podnajemništva«, dokument o pomembnem začetku interdisciplinarnega sodelovanja.

Marko Terseglav
SAZU v Ljubljani